

*Приймачок О. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

РИТОРИКА ФАХОВОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ МОВОЗНАВЧОЇ ТРИЛОГІЇ ОЛЬГИ ДУБЧАК)

Анотація. Статтю присвячено детальному опису й аналізу риторичних прийомів і засобів їх текстового і вербального втілення у мовознавчому науково-популярному дискурсі. Дослідження виконане на матеріалі трилогії Ольги Дубчак «Чути українською. У світі звуки[ў] і букв», «Бачити українською. Слово в мовній картині світу», «Перемагати українською. Про мову ненависті й любові». Потреба зміни риторичної організації сучасних наукових текстів викликана не тільки інформаційним вибухом останніх десятиліть, а й постійним інтересом суспільства до практики впровадження наукових досягнень. Науково-популярний різновид наукового дискурсу має тут очевидні переваги як у способах інтерпретації наукової думки, так і в методах і прийомах впливу на реципієнта, формування його емоційного інтелекту. Дискурс О. Дубчак наскрізь персоналізований і персоніфікований через постійно присутні образи автора і читача. Вони моделюються усіма доступними мовними засобами: займенниками, власними й загальними назвами-іменниками, епітетами й перифразами, оказіоналізмами, особливими формами предикатів. За формою досліджуваній текст є авторським монологом, а за змістом – уявним діалогом з читачем. Діалогічність тут не епізодична, а наскрізна, вона не тільки стимулює прочитати текст, а залучає до пошуку відповіді разом із автором. Діалогічність тексту забезпечена почерговим вживанням займенників я, ми, ви; риторичними звертаннями до уявного читача; величезною кількістю висловлень-директивів з дієсловами у формі 1 і 2 особи множини наказового способу; питальними реченнями та риторичними запитаннями, які не тільки активізують читацький інтерес, але й перебивають монотонний розповідний контекст. Органічною частиною наукової інформації тексту став створений авторкою «хронотоп» сучасності зі знайомими усім реаліями сьогодення, з прецедентними іменами, з відомими цитатами та алюзіями. Риторика довіри і тісної взаємодії в тандемі автор – читач підтримується і завдяки майстерно створеним інтригуючим контекстам, натякам, недомовкам, жартам, дотепам, іронії тощо. Текст усіх трьох книг мультимодальний, бо вербальна інформація доповнена доволі широким арсеналом візуальних засобів (рисунок, карикатури, світліни, таблиці, графічні маркери тощо).

Ключові слова: риторика, мовознавство, українська фахова мова, науково-популярний дискурс, прагматичний потенціал, прийоми переконання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аналіз наукового дискурсу з позицій естетики й риторики є передусім спробою зрозуміти й утілити в конкретних жанрах цілком прагматичні потреби всіх учасників наукової комуніка-

ції (чи то в спілкуванні фахівців, чи то в царині популяризації науки серед нефаківців). Науково-популярний різновид наукового дискурсу має тут очевидні переваги як у способах інтерпретації наукової інформації, так і в методах чи прийомах впливу на реципієнта, формуванні його емоційного інтелекту. Потреба зміни риторичної організації наукових текстів викликана не тільки неймовірним науково-інформаційним бумом останніх десятиліть, а й постійним інтересом суспільства до можливостей практичного застосування досягнень науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новій «риториці науки» присвячено чимало праць, головною ідеєю яких є руйнування старих стандартів у напрямку гуманізації наукової метамови, індивідуалізації автора дослідження, бажаності емоційно-експресивного компонента, націленості на уявного реципієнта тощо (роботи Н. Зелінської, Н. Непийводи, П. Селігея, Л. Струганець та ін.). Коротко кажучи, «обставини примушують змінити точку зору на науковий дискурс як на лише “вмістилище” інформації і ввести його до кола об'єктів естетичної оцінки» [1, с. 61]. У дослідженнях науково-популярного дискурсу головними акцентами стали його образність та діалогічність (Г. Дядюра), використання тропів (К. Глуховцева), різноманітні прояви авторської індивідуальності (Н. Кочукова), виражальні мовностилістичні й текстотвірні засоби (О. Мельник), комунікативно-прагматичний потенціал (Н. Павлик, О. Шутова). Особливостям науково-популярних видань мовознавчої тематики присвячено всього кілька статей (зокрема, науково-популярній серії І. Вихованця), і це попри те, що в Україні тільки за останнє десятиліття було видано майже два десятки книжок для широкого кола читачів про культуру та історію нашої мови, про закарбовані в ній звичаї і норми, про український комунікативний етикет, про методи подолання калюк і суржику. Окрім друкованих видань, проблемі популяризації української мови присвячено контент у медійному просторі, і все це, на наше глибоке переконання, потребує глибокого філологічного аналізу як метамови такого просвітницького дискурсу, так і спеціальних риторичних засобів, які уможливають досягнення максимального ефекту, адже «індивідуальність наукового мовлення така ж природна, як індивідуальність особистості...» [2, с. 20].

Упродовж 2021–2022 років з'явилася серія непересічних науково-популярних книг філологині й головній редакторки видавництва Ольги Дубчак. Перша книга «Чути українською. У світі звуки[ў] і букв» [3] присвячена фонетиці, графіці, орфоєпії та орфографії; друга – «Бачити українською. Слово в мовній картині світу» [4] – слову в лексико-семантичному та граматичному вимірах. Третя книга «Перемагати українською. Про мову ненависті і любові» [5] була написана вже під час активної фази

російсько-української війни, тому її контент дещо відрізняється від попередніх, бо створений на засадах когнітивістики. **Мета статті** – дослідити риторичну майстерність О. Дубчак, описавши способи моделювання вершин риторичного трикутника «автор – текст – читач» і проаналізувавши прагматичний потенціал конкретних прийомів текстотвірного, вербального і невербального впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уміння зацікавити науковою проблемою не менш важливе, ніж виявити і розв'язати цю проблему. Загальновідомо, що класична риторика як мистецтво переконання апелює до таких основних понять, як етос, пафос, логос, топос, але насамперед рекомендує оратору (автору) чітко визначитися з темою і метою, орієнтуватися на уявний образ слухача (читача) і подбати про особливі риторичні прийоми впливу на нього.

Якщо оратор (автор) хоче викликати інтерес до повідомлюваного, треба насамперед викликати інтерес до себе, розказати про себе щось цікаве. Трилогія Ольги Дубчак написана від першої особи – особи автора. Найчастіше «авторська присутність» утілена займенниками (особовими чи присвійними): *Можливо, я помиляюся, але хто ми такі, щоби сперечатися з філологічним чуттям?* [5, с. 36]; *Мені дещо відомо про це, зараз поясню* [5, с. 128]; *Не знаю, навіщо я це кажу. Мабуть, у мене характер не дуже...* [3, с. 42]; *Щоб зрозуміти, про що ми тут з Гумбольдтом торочимо...* [4, с. 33]; *Якщо сполучники сурядності прості як двері, то підрядні – складні, як моє життя...* [4, с. 284]. Еліпсоване авторське «я» легко відновлюється завдяки формам предиката, наприклад: *Задаю це тільки одну функцію – і розходимося. Жартую, не розходимося, усе тільки починається* [4, с. 21]; *Не хотілося б нікого засмучувати, але в нас є ще дефіс... (Вивертається від капців, які рясно полетіли з читацьких лав)* [4, с. 301]; *Ви правда вважаєте, що мейсти з камізельками – показник літературності? (Пригнулася, бо полетіли галицькі помідори)* [5, с. 134].

Називаючи себе в третій особі, Ольга Дубчак найчастіше послуговується лексемою *авторка*, часом з дотепними епітетами: *Що взагалі означає словосполучення «вимкнути інтернет», ей, авторко, ви при своєму глузді?* [4, с. 75]; *Дані про тих, хто не знає, одна авторка з феноменальною пам'яттю уже занотувала в блокнотику* [5, с. 118]; *Як ваше життя тепер, після відра термінів, яке капосна авторка шугнула просто на вас?* [4, с. 21].

Передмова до першої книги трилогії починається так: *Добрій день, мене звати Ольга Петрівна. Уже з перших сторінок тексту його авторка цілком персоналізована, конкретна, а найточніше ідентифікують особу антропоніми: ...англіцизми – це круто..., а як вам, Ольго Петрівно, щось не подобається...* [4, с. 80]; *Зараз особисто для Ольги Петрівни неологізмами є всі ті назви кофт і светрів, яких вони ніколи не вивчать...* [4, с. 104]; *Якщо ви народилися й зростали в Чернівцях, ваше мовлення відрізняється від того, як розмовляє Ольга Петрівна з Києва* [4, с. 86]. Окрім офіційного, трапляються й інші види антропонімів, наприклад: *Оля не пише – і ви не пишете, будьте як Оля* [3, с. 37]; *Нехай собі орки живуть на сторінках фентезі, яке окремо взяті Ольги не читають* [5, с. 44]; *Тільки з кофтами і светрами якимось пригальмуйте, будь ласка, баба Оля не встигає гуглити* [4, с. 105]; *...ми в серці маємо те, що не вмирає (так казала Леся Українка, а це одна українка Оля Киянка вирішила повторити, бо це*

свята істина) [5, с. 14]; *Вимовляння Дупчак замість Дубчак карається законом!* [3, с. 100]. Авторка дивовижно жонглює власними антропонімами не тільки для того, щоб нагадати про себе, а й одночасно досягає інших цілей – стилістичних, експресивних, іронічних.

Ще один спосіб позиціонувати себе – вказати на свою професію, спеціалізацію. Ольга Дубчак періодично вживає відповідну лексику, бо розмову веде як фахівець, котрий може популяризувати лінгвістику, дати пораду, застерегти від помилок, словом, як знавець своєї справи. Наприклад: *Проте, як філолог, знімаю шляпу перед цим пропагандистським винаходом* [5, с. 53]; *Якщо ви працюєте в медичній лабораторії, ваш щоденний слововжиток точно не такий, як у мене, бо я, на жаль, редакторка й філологиня* [4, с. 86]; *Але хто така одна розлючена філологиня проти цілого народу?..* [5, с. 100]. У цьому переліку з'являються й оказіоналізми: *«Я просто в шоці від того, що ці суфікси витворяють зі словами української мови», – писав не Олексій Павловський, а там інший мовознавець один. Мовознавиця тобто. Мовознавченька. Мовознавуся. Ну, коротше, ви зрозуміли* [5, с. 100]; *Оскільки авторка – філологопташечка...* [5, с. 69]. Та образ авторки був би неповним, якби не її дотепні перифрази, прізвиська тощо: *Назвімо мене королевою банальностей, але зі звуками відбувається те саме* [3, с. 40]; *Якщо хтось побачить, як я ображаюся на прізвисько салюйда, традиційно з мене пляшка хорошого б'юту* [5, с. 47].

Друга частина риторичного трикутника – реципієнт (читач). Кожен, хто взяв до рук книгу, може називатися читачем: *Перше правило читачів цієї книги: не панікувати* [4, с. 125]; *Тобто я вимовляю звук [р] по-своєму, читач цієї книги номер три – по-своєму...* [3, с. 25]; *Принаймні, двісті сорок другий (не)читач, той що пан-аграрій...* [3, с. 117]; *Вивертається від капців, які рясно полетіли з читацьких лав* [4, с. 301]. Подеколи трапляються й інші номінації з узагальненою семантикою, наприклад: *Відповідно до тієї чи іншої ситуації мовець добирає слова...* [4, с. 107]; *...найвередливіші прийменники, які точно не дають нам спокійно жити життям пересічного українського мовця* [4, с. 256]; *Коли нове поняття входить у слововжиток усіх носіїв мови, коли його значення зрозуміле всім – і молоді, і літнім людям...* [4, с. 80]. Але частіше образ реципієнта все-таки якимось конкретизовано: *І що делать? – питає нас постійний додзвонювач* [4, с. 263]; *А це момент для особливо чутливих поетичних громадян...* [3, с. 39]; *Ці страшні для прихильників ідеї «навіщо щось змінювати?» слова називаються фемінітивами* [4, с. 144]; *Наступне, з чим стикається охочий заговорити українською, – це страх* [5, с. 128]; *А для тих, хто погано слухає, людство розробило такий конструктивний візуальний інструмент, як таблиці* [4, с. 267]; *Бонус для тих, хто хоче перейти на українську* [5, с. 128]; *Цей розділ присвячено тим, хто прийшов сьогодні в теплій куртці, бо щось стріляє у вуху* [3, с. 160]; *І Дарина, і Тетяна, і Галина, і навіть Сергій Ж. – усі мають послуговуватися нормою* [4, с. 88].

Узагальнений образ читача твориться, природно, займенниками: *Ви з Полісся, із Закарпаття, зі Слобожанщини, з Поділля чи з Буковини – і розумієте всі слова, які тут написано* [4, с. 84]; *Дехто зараз встав і вийшов, розумію. А ті, хто залишився, бо цікаво...* [4, с. 55]; *Ніхто з нас у реальному житті зразковою мовою не говорить, та це й не потрібно, якщо ви не диктор і не викладач* [4, с. 89]; *...у далекому й водночас такому недалекому*

2014 році мова стала **нашою** зброєю, яку наприкінці лютого 2022-го взяли в руки **всі** [5, с. 17].

Складається таке враження, що авторський текст – монолог від 1-ї особи – насправді якийсь суцільний діалог, майстерно змодельований завдяки почерговому вживанню в контексті займенників «я – ми – ви»: *Якщо **ви** не пам'ятаєте, що таке транскрипція, то **я** нагадаю* [3, с. 34]; *Ні, **я** не морочу **вам** голову...* [3, с. 91]; *Поки **ви** шукаєте, чим **мене** стукнути, **я** це трошки ускладню* [3, с. 105]; *А поки **ви** обурено відкладаєте цю книжку зі словами: «Ну нормально ж сиділи!» – **я** розповім, що таке літера* [3, с. 16]; *Уявляєте, народжується **ви** й дізнається, що **ви** – росіянин? Жах який, не уявляйте такого більше ніколи* [5, с. 51]; *Пам'ятаєте, **ми** у вступі говорили, що є літери, які позначають два звуки* [3, с. 33].

Діалогічність підтримується риторичними звертаннями: *Якщо **ви** існуєте, **шановний читачу**, то нам з вами треба серйозно поговорити* [5, с. 93]; *Із цим треба вчитися жити, **друзі**. Прийміть це* [5, с. 117]; *Тільки читання, **друзі**, читання і запам'ятовування образів слів порятує наші грішні безграмотні душі* [4, с. 158]; *Тож, **побратими й посестри**, біжімо у світ калинової Перемоги* [5, с. 15]; *Є в тебе корінь, **українцю**, то і юзай його, скільки можеш!* [4, с. 93]; *Взагалі-то авторка належить до покоління, що різалося у «Варкрафт». Там теж були орки, **діти мої!*** [5, с. 41]; *По всій Україні несеться, **добродії*** [3, с. 186]; *Мін'юст (не бійтеся ставити тут апостроф, **шановні юристи**)* [3, с. 156]; ***Шановні галичани**, ні, файні мешти з камізьелками все ще не є загальноживаними словами* [4, с. 85].

Наступна ознака діалогічності дискурсу – це наявність висловлень-директивів. Вони містять дієслова-предикати наказового способу або у формі 2-ї особи множини (*Тепер **покладіть** руку на серце і **скажіть** чесно, просто в очі цій книжці...* [4, с. 229]; ***Підкажіть**, будь ласка, а треба це раз уточнити...* [5, с. 92]; *Усі приголосні мають свої сталі характеристики, тож **пристебніться**, бо зараз ми їх розглянемо детальніше* [3, с. 83]; ***Попрактикуйтеся**, воно бадьорить!* [3, с. 102]; *Тож **припиніть** уже балакати російською на курортах Туреччини, Єгипту й ОАЕ* [4, с. 21]; *Зараз на півострові Мангшилак є один-єдиний сад. **Здогадайтеся**, хто з Черкащини на прізвище, що починається на Шев, а закінчується на ченко посадив ті дерева в час свого заслання* [5, с. 91]), або рідше у формі 1-ї особи множини (***Почнімо** традиційно: з доброї та поганої новин* [3, с. 33]; *Просто **визнаймо**, що глаголиця – гарненька, а кирилиця – практичненька* [3, с. 23]; *Встанте, **покладіть** руку на серце й зізнайтеся: у вас закіпів мозок? Прекрасно! Тоді **продовжуймо*** [4, с. 53]; *І взагалі, **нумо домовлятися** так: переможемо – і тоді викликайте авторку на мовознавчу дуель* [5, с. 122]; *У сенсі «все одно незрозуміло?» Тоді **ходімо** в таблиці* [4, с. 279]; *Тому **спробуймо** сидячи в кріслі за чашечкою (не філіжаночкою!) кави... розглянути найвередливіші приємники...* [4, с. 256]; *Все буде Україна. **Ходімо** розберімося чому* [5, с. 16]).

Імітацією діалогу є питальні речення, що вжито для активізації читачього інтересу. *Як **ви**? Готові починати про звичне?* [5, с. 65]; *Чи **ви** ще на стадії гніву й не хочете про це говорити?* [3, с. 117]; *А **ви**, до речі, де ставите в цьому слові наголос?* [5, с. 85]; *А у вас було прізвисько в юності? А поганяло?* [3, с. 59]; *Га, що? Який ще нескладотворчий **й**? Що це таке?* [3, с. 28]; *Можливо, **ви** хочете побути на самоті після*

цього всього? [3, с. 121]; *Чи **є** у вас ніс? А чим рубати? То беріть і рубайте на носі просто зараз* [4, с. 272]; *Я завжди прошу чайник, що свистить, як божевільний, не волати. Чи **вживаю** я слово волати в переносному значенні? Так. Чи красива ця метафора? Неймовірно. Але чи позначається це знання на якості нашого життя? Навряд чи* [4, с. 44].

З-поміж питальних речень виокремлюємо риторичні запитання, які «приховують» відповідь за питальною формою. Їх уживають, щоб урізноманітнити монотонну розповідь: *Чому не можна так, щоб буква дорівнювала певному звуку і наш алфавіт посів би перше місце?..* [3, с. 26]; *Як вам здається, пестлива форма воріженьки децю свідчить про український характер? Отож* [4, с. 34]; *Що ж воно таке, те граматичне значення, так і хочеться спитати, **еге ж?*** [4, с. 123]; *Ви думаєте, Максим Рильський даремно радив пильно й ненастанно полоти бур'ян?* [4, с. 81]; *Що ж дивного в тому, що нас із росіянами ідентифікують як один народ, коли українці залишають мову вдома й не беруть з собою на пляж?* [4, с. 21]; *Ну так, **я** трошки обманула. Чого не зробиш заради поезії?!* [3, с. 145].

Описавши риторичні прийоми та специфічні мовні засоби активізації уваги реципієнтів і підтримання їх інтересу, наголосимо, що й сама наукова інформація має бути організована в такий спосіб, щоби в жодному разі не перетворитися в нудний перелік норм, правил чи заборон, місцями прикрашений всілякими риторичними гачками. Ользі Дубчак вдалося створити неповторний «хронотоп» сучасності завдяки численним реаліям сьогодення, переплетеним із мовознавчими термінами, поняттями і правилами. *Звісно, тепер **ми** можемо дати запит у гугл, і він видасть потрібне нам звучання за мить* [3, с. 34]; *Людство до цього йшло так довго, що можна було би догортати вашу фейсбук-стрічку до самісінького кінця* [3, с. 17]; *Славнозвісні етери і катедри на каналі СТБ...* [3, с. 93]; *У маленькій картинці доволі легко відобразити зміст усіляких додатків, програм і соцімереж* [3, с. 19]; *Що вчинити з телефоном (айфоном, планшетом, кіндлом), з якого просто зараз хтось читає цей текст?* [4, с. 75]; *Правило «дев'ятки» не стосується радянського автопрому та моделі ВАЗ-2109* [3, с. 48]; *Телега тепер жаргонно означає месенджер «Телеграм»* [4, с. 105]; *Варто розрізняти загальні і власні іменники: компанія «Київстар», супермаркет АТБ, журнал «Дивослово»...* [4, с. 138]; *Поза всяким сумнівом, нам потрібно більше «Богдан», «Вільх», «Верб», «Кропив» і «Стугн»...* [5, с. 98]; *А зараз на війні єдине ціле становлять ЗСУ, НГУ, ТрО...* [5, с. 94]; *Ця книжка пишеться в час, коли рашистські склади з боекомплектами ... акуратно й делікатно множать на нуль американські «Хаймарси»* [5, с. 67].

У трилогії згадано чимало наших відомих сучасників (декого поважно, декого іронічно-саркастично), що теж допомагає читачеві відчувати себе не відстороненою особою, а причетним до всього, про що йдеться. Саме ця причетність є необхідною умовою для формування риторики довіри і тісної взаємодії в тандемі «автор – адресат». Так, розмірковуючи над безмежними можливостями суфіксів пестливості, О. Дубчак пише: *Присвяtimo це трошечки часу цій книжечці – і побіжимо перераховувати грошенята Притулочці на теплики, броніки й байрактарчики* [5, с. 99]. Ось ще аналогічні приклади: *Уявіть, якби Алла Мазур з телеекранів сповіщала, що в Києві завтра запланований марафон, тож сюдою їхати*

не тра [4, с. 98]; ...коли над тобою витає дух левиці Ірини Фаріон чи «падає безжалісно град, б'ють блискавиці» Олега Анатолійовича Винника [4, с. 187]; ...шалені укри, як співає Тарас Тополя, дякують бідосям за прикольний підгон [5, с. 43]; У пісні «Байрактари й джавеліни» Тарас Компаніченко співає... [5, с. 77]; Розберемося, як правильно вживати ті чи інші мовленнєві конструкції і чому найправильнішою конструкцією є Валерій Залужний [5, с. 15]. А наступні фрагменти точно викличуть сильні читачькі емоції: *К не буває м'яким... Хоча найвідоміший український мовознавець Кіля Азіров таки зміг, коли видавав на-гора афоризм «Не треба скіглити»* [3, с. 130]; *Як казав один там сумний алкоголік, чи то Стрілкін, чи то Герков, «операція повністю провалилась. Повністю»* [5, с. 55]; *Ну, скабееви з соловйовими научать, тільки жди* [5, с. 61].

Уміння заінтригувати читача в науковому дискурсі – справжній талант, яким обдаровані далеко не всі вчені. Але то не про Ольгу Дубчак, адже «герої» її книг (а це звуки, букви, частини мови, омоніми, синоніми тощо) персоналізуються і попадають часом у такі перипетії, на які можна сподіватися хіба що в пригодницькій чи детективній літературі. Авторка вмільо інтригує читача вже з перших сторінок своїх книг. Напевно, тільки люди з відповідною освітою відразу правильно декодують підзаголовок першої книги *У світі звуки[ў] і букв*, а для решти це загадка, яку схочеться розгадати. Назви розділів і підрозділів теж звучать доволі інтригуюче й дотепно, наприклад: *А ви до нас звідки? Походження слів; На заміні сьогодні він. Займенник; Найближчий до начальства. Прийменник; Архітектор речень. Сполучник; Творчий пульс нашого колективу. Частка* [4, с. 7–8]. А ось назви розділів і підрозділів з книги «Перемагати українською»: *Російськомовна щелепа, або Чую, синку, що ти не москаль; Слово як зброя, і зброя як слово; Бог створив цапа, а чорт кацапа; Фашисти на букву р; З якої ж літери писати назву їхніх боліт? Шиболети; Не я б'ю, верба б'є*.

Ще одним цікавим прийомом подачі інформації є натяки, недомовки, алюзії, які стимулюють розумову діяльність реципієнта і змушують його залучити дещо ширший контекст. Наприклад: *Літера Шредінгера. М'який знак* [3, с. 139]; *Проте на інших територіях звук З почувасться вільно і виступає в усій своїй зе-красі (о Господи, я зовсім не те мала на увазі!)* [3, с. 110]; *Диктори, актори, теле- і радіоведучі дуже цінують такий вислів, як запис дубля. Але ми не будемо писати транскрипції цього феєричного одзвінчення. Нехай це лишається на їхній совісті. І на совісті пригосного с, бешикетника такого* [3, с. 111]; *Словом, досить скіглити, шановні кровосісі, з крилатими фразами у нас усе чудово, просто не тільки лиш усі здатні оцінити...* [4, с. 113]; *фігурування русні в одному ряду зі словами бридня, фігна й одним зазальновідомим словом на х – це надзвичайно приємна річ* [5, с. 49]; *А Володю можна й кончить, особливо якщо він бункерний дід-психопат* [5, с. 118]; *Денацифікація – вони й самі не придумали, що це слово означає, тому приходять до нас, аби наші захисники їм детально і, не побоюся цього слова, глибоко пояснили. Метри на два вглиб українського степену й лісостепену* [5, с. 62].

Мистецтво комічного, сміхова культура людства не менш важливі на шляху вирішення проблем, ніж серйозні наукові дискусії. Науково-популярний дискурс тому й має ширші можливості у формуванні емоційного інтелекту реципієнта, що серйозні речі може інтерпретувати смішно, іронічно,

дотепно. Ключову тезу «українська – це цікаво, весело і зовсім не страшно» [4, с. 11] Ольга Дубчак – «авторка з безнадійно невиправним гумором» [5, с. 124] – доводить мало не на кожній сторінці своєї лінгвістичної трилогії, наприклад: *Пароніми – це весело (так, знову весело, не плакати ж ми тут зібралися!)* [4, с. 62]; *Так, я знаю, що життя більше ніколи не буде колишнім, хе-хе-хе* [3, с. 147]. Неможливо не погодитися з такими рядками відгуку письменниці Тамари Горіха Зерня про книжку: «Настільки смачно, соковито і дотепно написано, настільки просто про складне і весело про сумне» [4, с. 3]. Важко навіть вибрати якийсь один епізод для аналізу (їх і в попередніх рубриках уже було достатньо); на наш смак, апогеєм комізму став бонус до першої книги «Мовний патруль» і «Дев'ять золотих правил успішного вивчення української мови» [3, с. 183–192], проте, поза всяким сумнівом, кожен читач сам відшукає свої “золоті” рядки для цілком заслуженої порції емоційної насолоди.

Важливим для сприймання інформації є той факт, що кожна книга трилогії має однакову структуру і дизайн: заголовок (і підзаголовок), зміст, умовні позначення, передмова, вступ, кілька частин, післямова, подяки, список літератури, бонус. Текст усіх книг полікодовий (мультиmodalний), бо вербальну інформацію супроводжує досить різноманітний арсенал візуальних засобів (ілюстрації, рисунки, карикатури, схеми, таблиці, світлини, усталені графічні позначення, внутрішньотекстові виділення, комбінування різних шрифтів і кольорів тощо), а це однозначно привертає увагу читача і працює на досягнення авторської інтенції. Усі ці внутрішні і зовнішні фактори текстової архітекtonіки підпорядковані визначальному чиннику – комунікативній діяльності самої авторки, спрямованій на те, щоб, гортаючи книгу, читачі передусім «отримали задоволення від прочитаного; ... хотілося б іще, аби книжка була корисною» [3, с. 14]. Реципієнт наукової інформації має право отримувати цю інформацію в естетично привабливому, зручному вигляді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Риторика фахового науково-популярного дискурсу, створеного Ольгою Дубчак, має виразні особливості, бо враховує найтонші нюанси наукової комунікації з широким колом реципієнтів. У мовознавчій трилогії майстерно змодельовано діалог між доволі реалістичними образами автора і читача, але це не просто запитання і відповіді на них, а захоплива пригода, сповнена чудових відкриттів, драматизму, інтриг, натяків, жартів і, звісно ж, пізнання нового. Авторка використала чималий арсенал текстотвірних, вербальних і невербальних засобів, аби спілкування з усіма охочими знати українську мову мало максимальний прагматичний ефект. У перспективі – аналіз стильових, експресивних і лінгвостилістичних засобів цього науково-популярного тексту.

Література:

1. Зелінська Н. В. «Риторика науки» як нова модель наукової комунікації. *Наукові записки*. Львів: Українська академія друкарства, 2001. Вип. 3. С. 60–63.
2. Селігей П. О. Юрій Шевельов – майстер наукового стилю. *Українська мова*. 2010. № 4. С. 3–21.
3. Дубчак О. Чути українською. У світі звуки[ў] і букв. Київ: Віхола, 2021. 192 с.
4. Дубчак О. Бачити українською. Слово в мовній картині світу. Київ: Віхола, 2021. 336 с.

5. Дубчак О. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові. Київ: Віхола, 2022. 144 с.

Przymachok O. Rhetoric of specialized popular science discourse (based on the linguistic book trilogy of Olha Dubchak)

Summary. The article is concerned with providing a detailed description and analysis of rhetorical techniques and means of their textual and verbal actualization in linguistic popular science discourse. The research is based on the material of Olha Dubchak's book trilogy *To hear in Ukrainian. In the world of sounds and letters («Чути українською. У світі звуки[ў] і букв»)*, *To see in Ukrainian. The word in the linguistic picture of the world («Бачити українською. Слово в мовній картині світу»)*, *To win in Ukrainian. On the language of hate and love «Перемагати українською. Про мову ненависті й любові»)*. The need to change the rhetorical organization of modern scientific texts is caused not only by the informational resurgence of recent decades, but also by the constant interest of society in the practice of implementation of scientific achievements. The popular science variety of scientific discourse has obvious advantages here both in ways of interpreting scientific thought, and in methods and techniques of influencing the recipient and forming his emotional intelligence. The discourse of O. Dubchak is completely personalized and personified through the constantly present images of the author and the reader. They are

modeled by all available linguistic means: the pronouns, the proper and common nouns, the epithets and paraphrases, the occasionalisms, and personal forms of predicates. The form of the researched text is an author's monologue, and the content is an imaginary dialogue with the reader. The dialogicity here is not episodic but transversal; it not only encourages reading the text, but also involves the search for an answer together with the author. The dialogic nature of the text is ensured by the alternating use of the pronouns I, we, you; the rhetorical appeals to the imaginary reader; a vast number of statements-directives with verbs in the form of the 1st and 2nd person plural of the imperative mood; and interrogative sentences and rhetorical questions, which not only activate the reader's interest but also interrupt the monotonous narrative context. An organic part of the scholarly information of the text is the 'chronotope' of modernity created by the author, with the realities of the present that are familiar to everyone, precedent names, and well-known quotes and allusions. The rhetoric of trust and close interaction in the author-reader tandem is also supported by skillfully created intriguing contexts, hints, understatements, jokes, wits, irony, etc. The text in all three books is multimodal since the verbal information is supplemented by a fairly wide range of visual means (i.e. drawings, cartoons, photos, tables, graphic markers, etc.).

Key words: rhetoric, linguistics, Ukrainian professional language, popular science discourse, pragmatic potential, persuasion techniques.